

H

É

T

F

A

L

U

ALAPÍTOTTA ÉS SZERKESZTETTE (1906–1911):
DR. FEKETE ENDRE ÉS KISS BÉLA

SZERKESZTŐK: HOCHBAUER GYULA,
DR. KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

● HOCHBAUER GYULA, SZABÓ MÁRIA MAGDOLNA

BRASSÓ MEGYE MAGYAR TANNYELVŰ ISKOLÁI RÉGEN ÉS MOST: A HOSSZÚFALU-ALSZEGI ISKOLA

Ameddig az írásos emlékek vissza- nyúlnak

Hétfalu Erdély délkeleti határszéli települése volt, közel a Bodzai-szoros révén Moldvához és a Bratocsai-hágó révén Havasalföldre, ezért a XVI–XVIII. századokban sokat szenvedett az idegen hadak fosztogatása miatt, és a behurcolt járványos betegségek miatt. De a sok romlás okozta keserűség nem futamította meg őket, hanem az állandó újrakezdés konokságát alakította ki bennük, akik jövőjükről egyházközösségüket és iskolájukat ápolva gondoskodtak.

A XVI. században Hosszúfalu a barcasági magyar települések közül a legnépesebb volt: 1504-ben 19 forint rendes adót fizetett Brassónak, 1512-ben 46-ot, 1526-ban 45-öt, 1538-ban 60-at, míg az adó nagysága szerint a hét falu közül utána következett Türkös 15, 32, 35 illetve 38 forintot.

Hosszúfalu egyházközössége Csemátfalu leányegyházközössége volt a katolikus időkben, de önállóságát már a reformáció előtt elnyerte, és „volt kis templomcskája, hová a csemátfalusi pap időnként isteni tiszteletre lejár”.
1542-re a Barcaság szász és magyar lakossága elfogadta a reformációt. Ekkor létesült Hosszúfaluban iskola. 1544-ben Honterus egyházlátogatásakor 73 cselédes gazdát, mellettük lelkészt és iskolamestert talált. Az iskolamester jövedelme családonként évi 4 aszper (török dénár, kisebb pénz), évi három kenyér és a lelkésznek adott tűzifa 1/3 része.

1644-től ismerjük név szerint Hosszúfalu lelkészeit és 1683-tól rectorait, azaz iskolamestereit, majd kántortanítóit. Nikodémusz Károly, aki 1911-től hosszúfalusi lelkész volt, azt állítja, hogy „a hosszúfalusi evangélikus egyház történetében 1683-tól vannak feljegyezve azoknak a férfiaknak a nevei, akik a gyereksereg nevelésével foglalkoztak”. E feljegyzések alapján állíthatja össze időrend szerinti névsoraikat Józsa Mihály, akire hivatkozik minden utána következő iskolatörténész.

Az első név szerint ismert tanítók Hosszúfaluban:
Deák Lőrinc: 1683 körül
Szentgyörgyi S. Péter: 1686
Privigyei Samu: 1692–1694
Pajorka István: 1694–1697

Gyerkó János: 1696–1730
Sárai Mihály: 1730–1745

A még Deák Lőrinc előtti tanítók munkájának eredményességét igazolja, hogy több hosszúfalusi születésű diák nevét találjuk a nagyenyedi református kollégium anyakönyvében: 1663-ban Thomas Hosszúfalusi, 1684-ben Johannes Hosszúfalusi.

Míg a XVII. század barcasági magyar lelkészei és iskolamesterei református kollégiumokban tanultak volt, a XVIII. században már többen végeztek evangélikus felsőbb iskolákat.

A brassói evangélikus gimnázium növendéke volt az 1730 és 1745 közötti hosszúfalusi rector fia, Sárai Mihály, aki Hosszúfaluban született, és miután 1746-ban hazatért Magyarországról, tatrangi iskolamester lett. A szintén Hosszúfaluban született Deák István, a pozsonyi evangélikus gimnázium elvégzése után előbb brassói, majd apácai, később krizbai rector, aki majd Brassóban, s végül 1789 és 1823 között szülőfalujában volt lelkész.

Hosszúfalunak 1763-ban még csak 200, önálló gazdasággal bíró gazdája volt, és ez idő tájt „tekintélyesebb székely betelepítés történt”, állítja Szeli József krónikájára hivatkozva Orbán Balázs.

Gyerkó Deák István: 1745–1772
Szász Samu: 1772–1775
Privigyei L. József: 1775–1779
Molnár András: 1779–1798
Szász Andras: 1789–1813 között volt az iskola rektora.

1795-ben tűzvész martalékává vált a paplak és a rektori csűr.

1799-ben épült az első iskolamesteri lakás, melynek hátulsó, nagyobbik terme „... volt az iskolai helyiség, Deák István lelkész és Szász Samu (István!) idejében. Az épület az említett osztályokon kívül még két szobát és konyhát foglalt magába”

Bednersz György: 1813–1817
Illyés József: 1817–1829
Türkös András: 1829–1841 között volt rector.

A XIX. század első évtizedeiben a mesteri lak hátsó szobája már szűknek bizonyult az egyre több iskolásgyermek befogadására, ezért 1837-ben, Szász György lelkész és Türkös András iskolamester szolgálata idején az egyház-

A MENDE VALÉR TERVEZTE ISKOLA

község a Brassó városi tanács 2000 forintnyi segélyével felépítette (az Iskola utca jobb során jelenleg is tantermeikként működő) az első két tantermes „igen díszes tanodát” kőből, cseréppel fedve.

Eddig osztatlan volt a tanítás, lévén egy tanító alkalmazva. Ettől kezdve a meghívott tanítót kötelezték, hogy saját költségén az ifjú gazdák közül évenként 30–40 forintért két segédtanítót alkalmazzon, akikre a kisebb tanulók oktatását bízta.

Török József: 1841–1848
Bölöni Lajos: 1848
Korodi Lajos: 1849–1851
Borcsa Mihály: 1851–1857
Kelemen István: 1857–1860
Gergely István: 1858–1861 között tanított.

1857-ben Hosszúfaluban is működni kezdett a vasápmapi (ismétlő) iskola, melynek köszönhetően minimálisra csökkent az írástudatlanság.

1858-tól az egyik segédtanító Hosszúfalu-Felszegen tanított, ám 1859-től ott is rendes tanítóra bízták a gyerekeket. Ebben az évben Alszezen már két rendes tanítót alkalmaztak „rovatal” útján. A rovatalt a hosszúfalusi járáshivatal hajtotta be, és az alig volt több, mint amennyit addig járulékból az egy tanítónak fizettek.

1860-tól csak képesített tanítókat alkalmaztak:
Rahming Gottfriedet: 1861–1864
Kocsondi Józsefet: 1864–1876
Keresztély Lázárt: 1867–1870 között.

A községi majd magyar királyi állami elemi népiskola

Molnár Viktor lelkésznek választásával (1860–1862 között) fejlődött az egyház és az iskola ügye. Rendszeresítette a második tanítói állást, majd Réthi Lajos Brassó megyei tanfelügyelő segítségével 1879-ben államilag segélyezett községi iskolává alakította az addig ágostai evangélikus felekezeti iskolát. „A magyar közoktatási kormány taneszközökkel, bútorzattal felszerelte a felszerelésekben szűkölködő iskolát. Költségvetésileg megállapította a tanítói fizetéseket, s tőle telhetőleg gondoskodott azok pontos kiszolgáltatása iránt. Nyereség volt ez nemcsak a tanügyre, hanem a községre és az ág. ev. felekezetre nézve is, mert míg az előbbi ezáltal alig számbavehető terhek hordozása mellett az iskolák felügyeleti jogát nyerte meg, addig az utóbbi szerződésileg biztosította az iskolával szemben felekezeti érdekeit, hasonlóan igen csekély évi teher hordozás mellett; és a magas kormány mindamellett, hogy a költségek kétharmadát hordozza, még tanítói állomások betöltésénél sem gyakorol semminemű befolyást.”

Ettől kezdve a járásbíró alkalmazta a tanítókat.

A község átvette az egyházi tanítókat: Keresztély Lázárt I. és Kelemen Györgyöt II. tanítóként. Az előbbi 1870-től 1873-ig Fejér Gyula követte, majd őt 1879-ig Deák Sándor. (Folytatása a 2. oldalon.)

● HOCHBAUER GYULA, SZABÓ MÁRIA MAGDOLNA

BRASSÓ MEGYE MAGYAR TANNYELVŰ ISKOLÁI RÉGEN ÉS MOST

(Folytatás az 1. oldalról.)

Az 1873/74-es tanévben létrehozták a harmadik tanítói állást, és nyolc év múlva, 1881 őszétől a negyediket is. A harmadik tanítói állás létrehozásától kezdve az I. és a II. osztályt alkalmilag különféle helyiségekben tanították. 1886-ban a két tantermet hárommá alakították. Ezeket az iskolaszék bérelte az egyháztól, amely Hétfaluban egyetlenként nem mondott le az iskolája feletti tulajdonjogáról a magyar állam javára, ugyanis ez 1886-ban és 1889-ben is csak bérelte ezeket.

A harmadik tanítói állást Szitás János (1873–1874), Petke Károly (1874–76), Gáspár Géza (1876–1879), Kovács Mihály (1879–1906?) igazgató-tanító, Dánér Ábel (1879–1891) töltötte be, a negyedik tanítói állást pedig: Borosnyai Katalin (1881–1882), Petonszky Anna (1882–1911), Gaudi András (1891–1919).

Aszázadvég felé haladva fokozatosan nőtt az iskola népessége, ez részben a nagyobb népszaporulat következménye, részben pedig a felgyorsuló népességvándorlásé.

Az 1873/74-es tanévben 28 V.-es, 20 VI.-os volt. 1874/75-ben 32 V.-es, 23 VI.-os. 1875/76-ban Az V. osztályban 26 tanuló, a VI. osztályban pedig 34 tanuló volt. 1876/77-ban V. 32, VI. 28. 1877/78-ban összesen 59-en tanultak. 1878/79-ben 31 IV.-es, 31 V.-es, 24 VI.-os volt, az iskolából 6 tanuló távozott el. 1879/80-ban 33 IV.-es, 24 V.-es, 25 VI.-os volt, 8-an eltávoztak. 1880/81-ben 31 V. osztályos tanuló, 31 V.-es, illetve 24 VI.-os tanuló tanult az iskolában, ahonnan 6-an távoztak el.

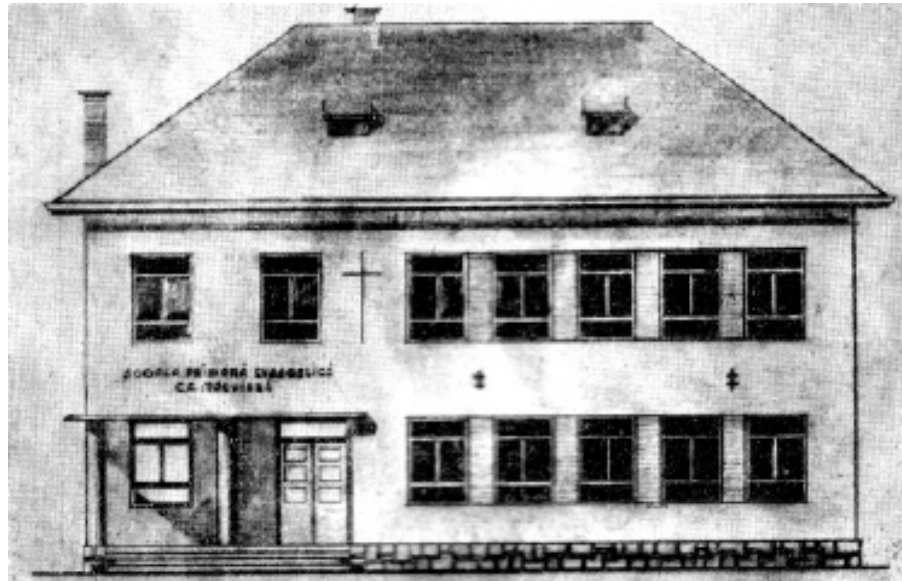
1874/75-ös tanévben a beiskolázottak nagy többsége hosszúfalusi születésű. Osztályonként csak egy-egy a brassói, bodzavámi és nyéni. Az 1880/85-ös tanévben nő a nem hosszúfalusiak száma: négyen Csemátfaluban, egy Bácsfaluban, ketten Brassóban, egy Nagyajtán született.

Ekkor az iskola – az 1868-as tanügyi törvénynek köszönhetően – már nagyon hasonlított a mai intézményhez. A belső korszerűsödéshez jelentősen hozzájárultak a tanítók megyei és ezen belül körzeti szinten szerveződött szakmai szervezetei.

Brassó megye hivatalos tanítótestülete 1879. évi közgyűlését október 31-én és november 1-jén Hosszúfaluban, az ottani községi iskola tanhelyiségében tartotta meg. Vendégeik voltak: a hosszúfalusi járási szolgabíró, a helybeli lelkész, a krizbai lelkész, a négyfalusi orvos és a helybeli jegyző, kik nagy érdeklődéssel hallgatták az előadásokat, felolvasásokat és az azokról folyó eszmecsereket.

A két nap fontosabb eseményei: a gyűlés első napját a négyfalusi tanítói kör dalárdája egy alkalmi négyhangú dallal nyitotta meg, melyet Koós Ferenc királyi tanfelügyelő kétórás előadása követett *A földgömb módszeres ismertetése a népiskolában* címmel.

Az előző ülés jegyzőkönyvéből meg tudhatjuk, hogy „összesen 8 választmányi ülést tartottak, s ezeken 74 határozatot hoztak 13 főbb tárgykörben mint az Eötvös-alap, könyvtár, a népiskolai kézimunka, az országos tanító-követség. A távolabb lakókat elszállásolták.

A HALÁSZ KÁLMÁN TERVEZTE ISKOLA

1883-ban Hétfaluban a községi képviselő testületek és az iskolaszékek iskoláink államiasításáról döntöttek. Ez a döntés azonban ebben a községben a „személyes ellenszerv” és az „indokolatlan akadékoskodás” miatt csak 1896-tól léphetett életbe.

1889-ig Hosszúfaluban a főtanítói állás szerződésileg a kántorsághoz volt kapcsolva, ekkortól az egyházközség a kántorságot elkülönítette a tanítói állástól, és az iskolafentartó község az iskolaköteles gyereklétszámnak megfelelően létrehozta a negyedik, önálló tanítói állást.

Ugyanabban az évben a kántori lakás két első szobájából kialakították a negyedik tantermet. Ez azonban csak ideiglenesen oldotta meg az egyre nyilvánvalóbb tanteremhiányt.

1907-ben Molnár Viktor (kultuszminiszteri) államtitkár egy elemi iskola építésével kapcsolatosan igen biztató választ adott a hozzá folyamodó hosszúfalusi küldöttségnek.

„Iskola költségei. A közoktatásügyi kormány a hosszúfalusi állami elemi iskola felépítése ügyében nem fogadta el a község ajánlatát, hogy a 9000 koronát egyszersmindenkori hozzájárulással teljesen felmentessék az állami iskolával szemben szerződészerű kötelezettség alól, hanem követeli a tanítói kert, igazgatói díj és tanítók fa illetménye címen 400 koronáig eddigi hozzájárulás fenntartását is. Gondnokság és községi eljárás a tárgyban intézkedésre megkeresett.” – írja a *Hétfalu* 1907. április 21., 32. számában.

1912-ben befejezték az új állami iskola építését Mende Valér tervei alapján.

Minden tanév az érdeklődők számára nyílt vizsgával végződött, amelyen a hivatalosságok mellett elvárták a szülők megjelenését is. A vizsgák időpontját az iskolaszékek határozták meg, amiről értesítették a megye tanfelügyelőjét. „Hosszúfalusi elemi iskolások vizsgálja. Folyó hó 17. és 1-án tartattak meg a hosszúfalusi állami elemi iskolában a rendes évi záróvizsgákat. A vizsgák befejeztével az összes elemi iskolások kirándultak az évközben elhalt tanítójuk, Kovács Mihálynak a sírjához a hosszúfalusi temetőbe, ahol Gáspár Gyula igazgató tanító a tantestület és a tanulók és a

nagyszámú közönség jelenlétében kegyeletes szép beszédben emlékezett meg az elhunyt tanítóról, mely beszédet könnyes szemmel hallgatták a jelenlevők. Azután egy tanuló megkoszorúzta a sírt, végül pedig egy egyházi ének elnéklésével a kegyeletes szép ünnepély véget ért. Mint értesülünk, legközelebb gyűjtőívet fog kibocsátani a tantestület egy szép sírkő felállítására céljából.”

1908-ban április végén tartotta Pintér Gábor királyi tanfelügyelő a négyfalusi iskolákban a vizsgákat.

A tanítás mellett a tanítók közművelő munkát is folytattak:

„A hosszúfalusi-alszegi ifjúsági egyesület 1908. ápr. 20-án (húsvét másodnapján) saját pénztára javára előadta Tóth Ede *A falu rossza* című 3 felvonásos népszínművét a csemátfalusi községi vendéglő nagytermében.”

„A hosszúfalusi-alszegi ifjúsági egyesület április 11-én, húsvét vasárnapján saját pénztára javára a csemátfalusi községi vendéglő nagytermében előadta Lukács Sándor *A Veres hajú c. 3 felvonásos népszínművét*. Az egyesület igaztagója Gáspár Gyula tanító rendezte és tanította be. (...) A szereplők közül kiténtek: Péter Kata, Mina Sári, Pap Anna, Jani Anna, Jakab Sára, Magdó Anna, Kalit Sára, Jakab Ilona Giró Sára, Giró János, Köpe István, Buda János, Csabai András, Bencze János, Benedek János, Bencze András, Vajda Márton, Islik István, Nagy Mihály, Cseh Károly.”

„A hosszúfalusi gyermeknapot Lukács Károlyné, Donáth Sándorné, Schiel Józsefné, Jónás Mihályné, Borcsa Sárka, Lukács Irén, és Csorik Ilona szervezték. a begyűlt 138 korona 36 fillért a Gyermekvédő Liga céljainak támogatására ajánlották fel.” – olvashatjuk a helyi lapban.

Az iskolázást ösztönözte, hogy 1909. szeptember 1-jétől az állami elemi iskolákban eltörölték a tandíjat. Csak 50 filléres beiratási díj maradt, amit tanítói könyvtárak létesítésére fordítottak.

„Az 1911/12-ös tanévben a januárig beosztott tananyagot nem lehetett megtanítani a hosszúfalusi alszegi iskola III. osztályában járványos betegség okozta tanszünet miatt” – olvashatjuk a négyfa-

lusi tanítótestületek közös értekezletének 1912. január 27.-én felvett közgyűlési jegyzőkönyvéből.

A századfordulón Hosszúfaluban, Alszezen 187 tanuló járt elemi és 67 gazdasági ismétlő jellegű iskolába, 282 az állami polgári fiú- és leányiskolába. Négy tanító tanított az elemiben, 13 tanerő a polgáriban.

1911/12-ben Bácsfaluban 177-en tanultak, Türkösben 231-en, Csemátfaluban 254-en, Hosszúfaluban 211-en, Fűrészmezőn 138-an, vagyis összesen 1011 tanuló.

1912/13-ban a fenti falvakban 176, 2019, 250, 259, 150 tanuló volt, vagyis összesen 1054. A Gazdasági Ismétlő iskolát a tankötelezettek 60%-a vette igénybe.

1913/14-ben a helyzet a következő volt: 178, 222, 263, 249, 150, összesen 1062, a Gazdasági iskolában pedig 286.

Az 1914/15-ös tanévben Bácsfaluban 146-an tanultak, Türkösben 216-an, Csemátfaluban 237-en, Hosszúfaluban 238-an, Fűrészmezőn 139-en, vagyis összesen 976-an tanultak.

Az első világháború előtti évek növekvő szegénységében intézmények és községi összefogás is próbálták segíteni az iskolázást:

Hosszúfalusi-Alszezen a Nőegylet tíz tanuló fel fog ruházni.

Alszezen, Türkösben megkapták az Egyetemi Nyomda ingyen tankönyveit – olvashatjuk a korabeli vidéki sajtóban.

Az iskolázási korhatár emelése újabb kihívásokat eredményezett.

Tanfelügyelői engedéllyel Négyfalu mind az öt magyar iskolájában megnyílt a két évfolyamot magába foglaló ötödik osztály.

A beiratkozottak osztályok szerint: I. osztályosok Bácsfaluban 39-en, Türkösben 48-an, Csemátfaluban 52-en, Hosszúfaluban 57-en, Fűrészmezőn 34-en. A második osztályosok száma a fenti falvak szerint így alakult: 40, 47, 56, 56, 31. III. osztályba Bácsfaluban 28-an, Türkösön 48-an, Csemátfaluban 47-en, Hosszúfaluban 49-en, Fűrészmezőn pedig 28-an jártak. A IV. osztály így alakult: 31, 36, 53, 51, 24. Az V–VI. összevont osztályok létszámai pedig: Bácsfalu 8, Türkös 37, Csemátfalu 29, Hosszúfalu 25, Fűrészmező 22.

Csak a hosszúfalusi iskolába járnak rendszeresen iskolába az V–VI. osztályos – dicsekedte a tanítójuk a négyfalusi tanítótestületek közös gyűlésén 1911. szeptember 15-én.

Az V–VI. osztályosoknak saját belátása szerinti anyagot tanít a tanító, inkább azt, amire a gyermekeknek az életben szükségük van: a magyar nyelvet, számtant, amire szüksége lesz, hazai történelmet főképp a mohácsi vésztől, földrajzot, alkotmánytanból a polgári jogok- és kötelességeket, a katonakötelességet.

Pintér Gábor tanfelügyelő figyelmezteti a tanítókat, hogy „a rendkívüli időkre való tekintettel a mezőgazdasági munkák beálltával olyan erővel fognak fellépni a gazdasági érdekeink, hogy célszerűnek tartja az V–VI. osztály tanulóit március hó végén levizsgáztatni...”

(Folytatása a 3. oldalon.)

● HOCHBAUER GYULA, SZABÓ MÁRIA MAGDOLNA

BRASSÓ MEGYE MAGYAR TANNYELVŰ ISKOLÁI RÉGEN ÉS MOST

(Folytatás a 2. oldalról.)

A IV. osztályt nem kell intézményesen megszüntetni. Lesznek ugyan itt is olyan tanulók, akiket a gazdasági érdekek elvonnak az iskolától, de az önként jelentkezők számára tartassék fenn a IV. osztály május hó végéig...” És ekkor az iskolába is begyűrik a háború:

„Mátis János elnök megköszöni a körzet tagjainak azt a bizalmat, melyet mindeddig élvezett, bejelenti egyszersmind, hogy magasabb érdekek szolgálatában eltávozik, katonának megy... A királyi tanfelügyelő szerencsét kíván Mátis János elnöknek és Buda Mihály alelnöknek, kik most körükből eltávoznak, s azon óhajának ad kifejezést, hogy a legközelebbi közös értekezleten ismét együtt legyünk mindnyáján, azok is, kik már régen elmentek honfiúi kötelességüket teljesíteni, azok is, akik most mennek el. Felhívja a tanítóságot továbbá, hogy a brassói katona...” (Eddig van meg ez a jegyzőkönyv.)

A négyfalusi gazdasági iskola

1899-től működött Hosszúfaluban Reznek Mihály igazgatása alatt. A gazdálkodáshoz szükséges ismeretekre tanították itt a fiúkat, a lányokat meg háztartási tudnivalókra. Időnként tanfolyamokkal irányították a közfigyelmet egy-egy itthon is gyakorolható mesterségre. „Naponta 7 kosár készül el az állami gazdasági ismétlő iskolában indított kosárfonó tanfolyamon. A tanfolyam női látogatói hántott vesszőből dolgoznak kombinálva szalma és tenge-rifű fonással” – jelentette a Hétfalu 1908. március 26-i száma.

A tanintézmény nyitottságával akkor is próbálták népszerűsíteni a tanítást: „1908. ápr. 12-én, vasárnap a négyfalusi állami gazdasági ismétlő iskolában kiállították a tanfolyamon készített kosarakat.”

Azok a négy elemi végzett diákok, akik nem folytatták tanulmányaikat a polgárban, vagy más iskolaformában úgynevezett ismétlő osztályokat kellett, hogy járjanak. Ezeket egységesítette a gazdasági iskola, amelynek szoros kapcsolata maradt az elemi iskolákkal. A négyfalusi állami gazdasági ismétlő iskolában 1908 március 26-án és 27-én vizsgáztak közismereti tárgyakból: 26-án de. 10–12-ig a hosszúfalu-felsőzégi, du. 2–4-ig a hosszúfalu-alszegi, 27-én de. 8–10-ig a csemárfalusi, 10–12-ig a türkösi, du. 2–4-ig a bácsfalusi ismétlő tankötelesek. A vizsgákat az egyes községekbeni állami elemi iskolák helyiségeiben tartották. Ezzel csak a közismereti tárgyak tanítása fejeződött be, mivel azoknak a tanítása március hónapban véget ért, ellenben a gazdasági tantárgyak tanítása év végéig tartott, mikor ezekből a tárgyakból is számot kellett, hogy adjanak előmenetelükről. „Az állami gazdasági iskolában az évről vizsgálatokat június 21-én, vasárnap délelőtt és délután tartják. Délelőtt vizsgáznak a fiúk, délután pedig a lányok.”

1915-ben Götz Béla volt az intézet igazgatója, és felesége, Becsek Borbála foglalkozott a lányok képzésével. A felsőbb iskolákban tovább nem tanulók számára

kötelező jellegű volt a gazdasági, mert egy tantestületi jegyzőkönyv tanúsága szerint Csórik András igazgató azt panaszolta, hogy a gazdasági iskola elől sok csángó leány menekül szolgálni Romániába, Götz Béla pedig a gyerekek beiskolázására hívta fel a figyelmet ugyanebben az évben.

Összesen 6 osztállyal működött ekkor az iskola: egy-egy előkészítő osztály külön a fiúk és a lányok számára. 1918-ig csak a magyar volt az oktatási nyelv, ettől fogva 1933-ig kétnyelvű, majd 1934-től Boicea igazgatásával kizárólag román. A tanulók kézimunkáiból évenként kiállításokat szerveztek, általában az év valamelyik jelesebb napján (1916-ban virágvasárnap délután). Ezen intézményhez hasonlóan jellegzetesen gyakorlati oktatás folyt a fadaragászatiskola mellett működő tanoncképzőben, majd a 20-as évek végén, a 30-as évek elején Türkösen (ez utób-biban román nyelven).

Aszázadfordulón is fontosnak tartották, hogy az iskola hasznos ismeretekre tanítson. „A mezőgazdasági eszközök készítésének megtanítását célzó tanfolyamok után kívánatos tehát a dongakészítés és a háztartási eszközök előállításának megtanítására is tanfolyamokat rendezni (...) Ismerje meg a gyümölcsfák ápolásának és gondozásának módjait és eszközeit... legcélszerűbben a községi faiskolákat kezelő tanítók, mégpedig négy évszakra elosztva taníthatnák, oly módon, hogy az érdeklődők a gyümölcsfák ültetése, ápolása, nemesítése és védelme, valamint a gyümölcs leszedése, választékolása, elrakása, csomagolása stb. körül tudni szükséges összes teendőket gyakorlatilag is megismerhessék.” – olvashatjuk a jövőt tervszerűen megalapozni kívánó Tanulmányok és javaslatok a hétfalusi és környékbeli csángók helyzetének javítása iránt című munkában. Ugyanott javasolták két nyilvános méhészet felállítását is.

A konyhakertészetet a gazdasági iskola tanította be és gyakoroltatta be a fiatalokkal.

Evangelikus elemi iskola 1919 és 1948 között

1918-ban megszűntek a magyar tannyelvű állami iskolák. A híveikért felelős egyházközségek vállalták a felekezeti iskolák újraindításának és működtetésének a terheit. „Kisebbségi helyzetében ráeszmélt arra a nép, hogy csak egy olyan nemzedék nevelésével biztosíthatja jövőjét, amelyik a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodva híven szolgálja fáját, anyanyelvét és intézményeit. Ebben a törekvésben lelkes vezetője volt Nikodémusz Károly lelkes, aki fennkölt gondolkodásával meggyőzte gyülekezetét, hogy mulandó dolgok létrehozásánál többet ér az örök becsű intézmények alkotása. 1919. október 19-én megszervezte a magyar evangelikus népiskolát”, melyben Gaudi András, Veress Benedek, Gáspárné Lukács Irén, Lukács Sári, Bálint Mihály, Szabó László tanítottak.

Az I. világháború végén az előző évtizedekhez képest is tovább fokozódott a népességvándorlás. As 1919/20-as

tanévben a II. osztályosok közül 20-nak nem Hosszúfalu a származási helye: 5-nek Bukarest, 4-nek Brassó, 1–1-nek Vulkán, Tatrang, Alsó-Árpás, Békéscsaba, Okland, Lövéte, Türkös, Solyomkő, Sif, Papolc, Lisznyó, Borszék, nagyvárad, Csíkszentdomokos, Csemátfalu, Türkös, Gurgu és Predeal.

A felekezeti iskola mellett meghirdették az állami iskola beindítását is 1919 őszén, csak hogy ebbe Hosszúfaluban ekkor nem iratkozott senki.

A kor zavaros rendelkezései nélkül is bonyolult volt Négyfalu magyarságának iskolázási helyzete, ugyanis 1919-ig a falvakénti egy-egy magyar állami elemi iskola mellett működött még Fűrészmezőn egy ugyanilyen státusú és Türkösen egy római katolikus. A római katolikus gyermekek egyrésze azonban nem a saját felekezeti iskoláját választotta, hanem a lakóhelyéhez közelebbi állami elemi. Ezért járt például az 1918/19-es tanévben 7 római katolikus gyermek a hosszúfalusi állami elemi II. osztályába. Még bonyolultabbá válik a helyzet 1919 után a községenkénti evangélikus felekezeti iskolák újraindításával, amikor Hosszúfaluban a reformátusok is alapítottak magyar tannyelvű iskolát. Az 1919/20-as tanévben 4 római katolikus, 2 református, 2 izraelita gyermek tanult a hosszúfalu-alszegi evangélikus felekezeti elemi első osztályában. Ezt a helyzetet talán a református elemi népiskola 1920/21-es tanévi iskolanevelésének felekezeti összetétele szemlélteti jellemzően: 70 beiratkozott tanuló közül 7 római katolikus, 7 evangélikus, 1 görög katolikus.

1924-től az 1919-ben újraindult evangélikus elemi iskolák közül már csak a hosszúfalusi és a csemátfalusi működhetett. A többi – a bácsfalusi, a türkösi, a tatrangit – a közoktatási miniszter a nem megfelelő tanterem ürügyével bezáratta, és az előbbieket is másodszor intette meg. Ezzel egyebek mellett újbóli 50%-os fizetésemelésre kötelezte a tanítói számára.

Az 1925/26-os tanévben Bálint Mihály lemondott állásáról, és így az iskola két tanerőssé fejlődött vissza.

A tanulók az V. osztálytól az állami iskolába jártak, ahol a hitoktatást Nikodémusz Károly, a lelkes végzte. Az egyházközség iskolafenntartó gondjain az ifjúsági egyesület is próbált segíteni.

1924 ősztől az I. osztályban heti 6, a II.-ban heti 12 órában tanították a román nyelvet. „Az új tantervvel az iskola formája is megváltozott. Az addigi 6 osztályú mindennapos és 3 osztályú ismétlő iskolából 7 osztályú mindennapos iskola lett, melyek közül az alsó 4 osztály a régi elemi iskola 6 osztályának anyagát dolgozta fel, míg a régi ismétlő iskola feladatát a 3 osztályból álló felső tagozat háromszorosra emelt óraszámával oldja meg.”

1921-től egymást követték a diszkriminatív rendeletek. 1922-ben megvonták a felekezeti tanerőktől a vasúti kedvezményt. A tanerők megválasztásához előírták a minisztérium előzetes jóváhagyását. 1923-tól magántanulók nem vizsgázhattak a felekezeti iskolában. Nem ismerték el a felekezeti tanítók nyugdíj jogosultságát.

Románia történelmét, földrajzát, az alkotmányt kizárólag románul taníthatták. A tanítókat és a tanárokat román nyelvvizsgára kötelezték. 1924-től magyar gyerekek csak akkor iratkozhattak felekezeti iskolába, ha ezt megengedte a lakóköz-
zetükben működő állami iskola igazgatója. 1925-től a felekezeti iskolák magánjellegűvé váltak, és nem román tannyelvű magániskolába csak olyan tanulót vehettek fel, akinek anyanyelve azonos az iskola tanítási nyelvvel – ezt az állami közegek állapították meg. (Ennek a rendeletnek a következménye a névelemzés.)

Az 1921/22-es tanévben a román tannyelvű középiskolában Hosszúfalu-
Alszezen 28 magyar tanuló tanult, a román tannyelvű fiúgimnáziumban pedig 1923/24-ben 4, a következő tanévben az állami iskola (román tannyelvű) első osztályába hat magyar gyerek iratkozott be.

1925-ben lemondott állásáról Jakabné Csórik Ilona.

Az 1928/29-es tanévben végre megérkezett az első felekezeti iskolákat támogató állami segély. Valamennyi felekezeti iskola csak 4 osztályos.

A következő évben már csak a hosszúfalusi és csemátfalusi iskolának van nyilvánossági joga.

Ekkor az evangélikus elemi iskola ismét három tanerős, 124 tanuló járt az evangélikus elemibe és 42 az állami elemibe.

1929-ben a gyülekezet 24 550 lej költséggel kijavította a paplakot és az iskolát. 1932-ben, és 1934-ben is javítottak az épületen.

„1935-ik év folyamán mint már eddig is több ízben az állami iskolai ellenőrök kifogásolták az iskolai épületeket, azért az iskolaszék ajánlására az egyháztanács elhatározta egy nagyobb szabású átalakítási munkát elvégzését az iskola épületeken, amelyre Fabich József építőmester és presbitertől egy terv elkészítését kérte. Fabich József építőmester a kért tervet és a költség kimutatást el is készítette, melynek költségelőirányzatát 94 000 lejben jelölte meg. Az iskolaszék ezt magasnak és ebben a formában egy fölös kiadásnak vélte, s elhatározta, hogy a presbitériumnak ajánlani fogja egy új iskola építését, és erre a célra egy iskolaalap megteremtését.”

1936-ban megvonták az iskola nyilvánossági jogát.

„A tanács és a közgyűlés is elfogadta az iskolaszék ajánlatát és elhatározta egy kéttantermes új iskola megépítését. A közgyűlés tagjai már akkor megkezdték az iskolaalap megteremtését a következő megajánlásokkal: 10 000–5000 lej egy-egy ablak megcsinálása ill. annak értékével. Fabich Márton lakatos mester vállalja az összes csatornázási és vasmunkának az elvégzését 10 000–12 000 lej értékig...”

Az új iskolához terveket készítettek: Fabich József, Sárai Péter helybeli és Tóthpál István brassói építőmesterek, a végleges tervet aztán Halász Kálmán Brassó városi építésmérnök készítette el 4,800 lej összegért. E terv alapján épült fel az új iskola.”

(Folytatás a 4. oldalon.)

● DR. BENCZE MIHÁLY

A PRAHOVA VÖLGYÉNEK IPAROSÍTÁ-

Óromániában a XX. század elejére a nagyobb városok mellett fontosabb ipari létesítmények még a Prahova völgyében voltak, Azuga és Bușteni településeken. Itt az 1884-1892 között zajló osztrák-magyar-román vármháború következtében tönkrement és Romániába kivándorolt szász kézművesek alapítottak posztógyárat, majd sörgyárat és egyéb ipari létesítményeket. A gyárak építésének kőműves munkáit a hétfalusi csángók végezték, de a fuvarozásban is segítettek.

Bușteni első lakosai 1800 körül telepedtek le a Szarvas-völgyben, ezt követően hullámokban érkeztek nagyobb számban telepesek, akik a törökök sorozatos támadásai elől menekültek a hegyvidékre. Leghíresebb üzeme az 1882-ben alapított papírgyár, aminek 1928-ban Otto Schiel volt a tulajdonosa. Iuliu Maniu Románia miniszterelnöke 1930-ban behozott cseh szakemberekkel próbálta fejleszteni a papírgyárat. Erre az alkalomra és itt épültek Romániában az első szabványozott munkaslakások. A gyár fellendült, sok cseh férfi román és magyar feleséget választott, és itt szerettek volna élni továbbra is. A papírgyáré volt az első villamos mozdony a környéken. Az udvaron a tiszafát a gyár alapításakor ültették. Fejlesztései révén lett Bușteni eldugott faluból ipari várossá. Demeter Mária 1913. október 24-én született Ravában, szülei Brassó környéki kőbányai munkások voltak. Kilencéves korában szolgálni került Azugára egy erdőmesterhez, aztán amikor annak felesége meghalt, ő hazakerült Ravába, de tizennégy évesen ismét szolgálni küldték, ezúttal Bușteni-be a papírgyár tulajdonosához. 1990-en után ez a híres papírgyár romhalmaz, bezárása után még egy tűzvész is elszendvedett. Ma jelentős része elbontva, a város déli oldalát tarkító ocsmány fehély csupán, ipari katasztrófa – fotósoknak való portéka –, de a tiszafa még áll.

Azugán 1800 körül, Gheorghe Zangor nevű pásztor építette itt az első házat, őt hamarosan jó néhány család letelepedése követte. A település gyors fejlődését mutatja, hogy 1830-ban üveggyár kezdte meg a működését, majd az elkövetkező évtizedekben sorra nyíltak meg az üzemek, gyárak. Készítettek itt meszet, cementet, sajtót, fagerendát, szalámit, sört. Itt működött Románia egyetlen pezsgógyára, aminek a király volt a legfőbb részvényese. Napjainkban már csak az 1900-ban alapított sörgyár működik („Bere Azuga” – Azugai sör), a külföldi felvásárló csak a nevet tartotta meg. Az Azugai üveggyár nyersanyagát Dobrudzsából szállították vasúton. 1930-ban ide is hozták cseh szakmunká-

sokat Észak-Bohémából, és Novy Bor városból, ami a Cseh üveggyártás fellegvára volt. Josef Seidel félig szudéta német és félig cseh volt, Arnold testvérével Novy Bor régi üveggyáros családjából származtak. Többedmagukkal 1930-ban érkeztek Azugára, ahol szorgalmas munkájukkal és szakértelmükkel fellendítették az azugai üveggyárat. Fejér Erzsébet (1909–1988) Gyergyócsomafalván született, és mint számtalan székely lány a Prahova völgyében szakácskodott. Itt ismerkedett meg Josef Seidellel – aki hét nyelvet beszélt –, akihez 1931-ben férjhez is ment. Házasságukból két lány született, Erzsébet (1932) és Irén (1939). Észak-Bohémából még sok cseh munkás érkezett az azugai posztógyárba, a brassói Scherg Wilhelm posztógyárában már dolgoztak cseh szakemberek. Nemsokára cseh sörvidékről sörszakértők érkeztek az azugai sörgyárba, és sikeresen megpróbálták a pilseni szintre emelni az itteni sörgyárat. Sok cseh szakember a Nyugat-Európában kibontakozó gazdasági válság elől jött ide, ahol 1938 volt a román gazdaság csúcspontja. Itt a cseh szakembereket nagyon jól fizették. Végül a Prahova völgyében egy csodálatos cseh kolónia bontakozott ki, aki munkájával hozzájárult a völgy ipari fejlődéséhez. Nagy részük idevalósi lányokkal nősült. Ünnepeket tartottak, és ezeken cseh zenészek muzsikáltak.

Ion Antonescu marsall 1941-ben kiadott dekrétuma szerint az idegenek 48 órán belül el kellett hagyniuk az országot. Ez nagyban érintette a Prahova völgyi cseh kolóniát. A feleségeknek tudomásukra hozták azt, hogy ha elválnak, akkor maradhatnak Romániában. A cseh szakembereket családotól – csak 48 kg csomagot vihetnek –, a Jászváros melletti Harlóba deportálták. Itt marhavagonokba rakták őket és visszatoloncolták a Szudéta vidékre. Ezzel véget ért a Prahova völgyi iparosítás. A cseh szakemberek zöme Novy Bor üvegiparában dolgozott tovább, megtartva a Romániában kialakult kolóniai kapcsolatokat. Novy Borban, 1968-ban a KGST legnagyobb üvegekombinátját építették szerb munkálatókkal, ezen kívül a 17 000 lelket számláló városban még 11 üveggyár működött. Josef Seidel, aki a csiszolt kristályüveggyártás híres szakembere volt, 1957-ben látogatta meg Azugán az egykori munkahelyét és Hétfalut. Első dolga az volt, hogy ivott egy pohár azugai sört, amire azt mondta, hogy jobb mint a pilseni. Aki tehette még el-eljött látogatába, de a látogatások gyérültek, és szép lassan ez a kolónia kihalt.

● HOCHBAUER GYULA, SZABÓ MÁRIA MAGDOLNA

BRASSÓ MEGYE MAGYAR TANNY-

Jó tudni!

A négyfalusi **Zajzoni Rab István Középiskola** a 2014/2015-ös tanévben ingyenes bentlakást biztosít 4 olyan tanuló számára, akik tanulmányaikat ebben az iskolában szeretnék folytatni. A bentlakási ellátás magába foglalja a szállást és az étkezést. Érdeklődni lehet a 0720 542 733-as telefonszámon.

(Folytatás a 3. oldalról.)

1937 elejétől elkezdtek a gyűjtést iskolaépítésre. Az egyházközség pénzzé tette az oltár előtti régi szőnyeget és még két régebbit, 75 000 lejért. 8 csoportba osztva presbiterek járták a falut: ki pénzt adott, ki fuvart ajánlott meg, ki kétkezi munkát. Közel két hét alatt összegyűjtött 100 000 lej és 300 szekér kavics, kő az iskolaudvaron, meg a szőnyegek árán vett 30 000 téglát, amelyet 53 szekér fuvarozott ide Prázmárról.

1937. október 6-án megvolt az első kapavágás, október 24-én (vasárnap) pedig az alapkövetétel. Decemberig majdnem tető alá került az épület. 45 köbméter fenyőrönk-adományt szállítottak be. Buda János az építőmesterek munkáját vezette, Gál János az asztalosokét. A bádigos munkát ingyen végezték, sőt a vízvezeték szerelést is. A csempés Tomos 2000 lejt ajánlott fel az iskolaépítésre.

733 380 lejbe került az épület, és az egyházközségnek 185 000 lejes kölcsönt kellett felvennie, amely adósságát 1942-ben sikerült törlesztenie.

1938 őszén iskolaavatás volt. „Ez a nap az, amelyet az Úr rendelt. Örvendjünk és vigadjunk! (...) Az egész akció önkéntes adományokon alapult. Csak az adott, csak az dolgozott, csak az érzett felelősséget, akit a szíve és a lelke kényszerített erre. Hála Istennek, éppen elég volt és elég van ilyen” – mondta Sipos András hosszúfalusi evangélikus lelkész az iskolaépület avató ünnepélyén.

1938. október 4-én az egyházközségi közgyűlés „kéri az iskolaépítés történetét írásban megörökíteni. Ennek megírását a lelkész vállalja. Az új iskolával kapcsolatban lelkész közli, hogy az iskola szomszédságában levő kertből 162 négyzetméter területet az illemhely elhelyezése céljából a vagyoni ügyi és iskolaépítő bizottság megvásárolt, mely terület az összköltségekkel együtt 8080 lejbe került”.

1940-ben gyűjtőívet bocsátottak ki az iskola felépítése után fennmaradt 114 000 lejnyi adósság törlesztésére. Egy-egy 1000–1000 lejt adományoztak a hívek, s adományaikból a teljes adósságot sikerült kifizetni 1942-ben. Ám a felépített iskolát fel kellett szerelni. 1945 őszén „egy táncmulatság tiszta jövedelme az iskola javára 94 693 lej, amelyből juttatott az egyház a hadifoglyok megsegítésére, ugyanakkor a helyi „Hangya szövetkezet” az új iskola felszerelésére csinált 3 dobogót, 3 asztalt, 3 széket adományképpen. Buda István építette meg 330 000 lejért az iskolakaput, amelynek árát az Ifjúsági Egylet állta.

A tantestület is változott: az 1940-ben távozó Csórik András kántor-tanító helyett Sipos Dóra tanítónőt rendes tanítóként alkalmazták, s 1942-től melléje Simon András megbízott tanítóként. 1945-ben a tanítók: Sipos Dóra, Miklós Sándor, Sipos Andrásné ny. tanítónő.

1947/48-as tanévben szeptember 29-én volt a tanévnyitó. A tanévet két tanítónő kezdte: Biró Erzsébet az I–II–III. osztályosokat, Biró Emília pedig a IV–V–VI–VII. osztályosokat tanította. Menet közben alkalmazták Szén Gyula tanítót, aki novemberben átvette a három nagyobb osztály tanítását, az I–II.-at Biró Emília, a II–IV.-et Biró Erzsébet tanította tovább valamennyi tantárgyból. Az I–IV. osztályokban szimultán tanítás folyt 12 és 13 óra közötti szünettel reggel 8-tól délután 4-ig.

Az I. osztályban 19 tanuló volt, a II.-ban 24, a III.-ban 18, a IV.-ben 12, az V.-ben 14, a VI.-ban 15, a VII. osztályban pedig 6-an tanultak. Az iskolának összesen tehát 108 tanulója volt.

A felső három osztályban ugyanazt a tananyagot tanulták/ismételték. Számukra a tanítás délután volt 1 és 5 óra között. Különösen ezekben az osztályokban maradt el a tanítás különböző okokból: 3 óra a tanügyi szindikátus gyűlés miatt, 1 tanítási nap a Hétfalusi Tanítók Egyesületének gyűlése miatt, 1 órán a helybeli állami iskola igazgatója, Dobrescu az iskolai „kantint” felállításáért tartóztatta fel a tanítót, December 22-én „a szomszéd 2-es és 3-as számú román iskolákkal karöltve, közös iskolaünnepélyen a szegény sorsú gyermekek részére ing és ingnek való vászon kiosztása végett a tanítás szünetel”, január 10-én „egész nap a megyefőnök rendelete értelmében a lakosok összeírása végett a faluba kell menni”, január 13-án „beteg voltam”, „Népszámlálási munkálatok miatt a tanítás szünetel”. Február 11-én a három osztályból mindössze 30-an vannak jelen, ugyanis „a gyermekek egy része nagyon meghűlt és ágyban feküdt.”

1948-ban 257 lakos pénzbeli adományát és több mint 100 ember többnapos munkáját államosították a többi egyházi iskola épületeivel együtt.

Az evangélikus felekezeti iskolából kisarjadó iskolák

1921-ben Nikodémusz Károly kezdeményezésére, a megszűnt magyar nyelvű polgári pótolandó, evangélikus középiskolát alapítottak Hosszúfaluban, melyet 1926-ig az egyházközség tartott fenn, majd mivel ez tovább nem bírta, az egyházmegye vállalta át megszűnéséig, 1929-ig.

A középiskola igazgatói voltak Hadnagy Benedek, Köpe Anna, Sipos András, Bálint András. Az 1926/27-es tanévben 41 fiú és 52 leány tanuló iratkozott be ebbe az intézménybe. 2000 lej volt a beiratkozási díj, és 2200 lejt fizettek iskolafenntartásra. Ekkor rendes tanárok voltak: dr. Sükösdné Ronczkeics Antónia, dr. Pappné Köpe Anna, Csórikné Dávid Ilona, Bálint András, Dávid Ibolya és helyettes tanár Túröczi Emma.

(Folytatjuk.)

HÉTFALU HONLAPJA
www.hetfalu.ro